

ישעיהו פרק נ"ח

הקדמה:

בפרק זה מתמודד הנביא ישעיהו עם טענה העם, שהצמות והתעניות לא מועילים, ולמרות שהם דורשים את ה' וצמים לפניו ה' לא נענה לתפילתם.

פסוק א':

"קרא בגרון אל-תחשך, פשוף הרם קולך; והגד לעמי פשעם, ולבית יעקב חטאתם"

הסבר:

ה' מצוה את הנביא לומר נבואה זו בקול רם, לזעוק בכל הכוח כקולו של השופר, פרש והסבר לעמי את הפשעים שלהם (הם חושבים שצדיקים הם, ולכן יש לומר את דברי התוכחה בקול חזק.

שאלה:

"... והגד לעמי פשעם, ולבית יעקב חטאתם",

מה הם החטאים עליהם מצווה הנביא להוכיח את העם?

תשובה:

פסוק ג'-ו' מתאר הנביא את המצב בו מצד אחד העם מענה וצם, אך מצד שני הוא ממשיך במעשיו הרעים. (פוגעים בחלשים, רבים אחד עם השני).

פסוק ב':

"ואותי, יום יום ידרשון, ודעת דרכי, יחפצון; פגוי אשר-צדקה עשה, ומשפט אלהיו לא עזב, ישאלוני משפטי-צדק, קרבת אלהים יחפצון".

הסבר:

הנביא פותח את דבריו בתיאור מעשיהם החיצוניים של העם, שדורשים את ה' בכל יום ומתנהגים כעם שעושה צדקה ומשפט, עם שמעולם לא עזב את אלוהיו, וחפצים בקרבתו.

רש"י : "וְדַעַת דְּרָכַי, יִחְפָּצוּן..." – חפצים לשאול הוראות לחכמים כאילו רוצים לקימם.

בפירושו רש"י מסביר את על מה מוכיח הנביא את העם, שהם הולכים לבקש מחכמים שידריכו אותם איך לנהוג, אך הם לא באמת רוצים לעשות ולקיים את דברי חכמים.

רש"י מבסס את פירושו :

א. על הפסוקים המופעים בהמשך המתארים את כוונותיהם האמתיות של ישראל.

ב. הנביא מציין את התנהגות ישראל "פגזי" = כמו גוי, רמז שאין זאת התנהגות אמתית של גוי אשר צדקה בפיו..., אלא שהם עושים עצמם כמו גוי שצדקה בפיו...

טענת העם ותגובת הנביא

ג. לְמָה צִמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ, עֵינֵינוּ נִפְשָׁנוּ וְלֹא תִדְעַ; הֵן בְּיוֹם צִמְמֶכֶם תִּמְצְאוּ-חֶפֶץ, וְכָל-עֲצָבֵיכֶם תִּנְגָּשׁוּ. ד הֵן לְרִיב וּמִצָּה תִצְמוּ, וּלְהַכּוֹת בְּאֶגְרֵף רָשָׁע; לֹא-תִצְמוּ כְיוֹם, לְהִשְׁמִיעַ בְּמִרוֹם קוֹלְכֶם. ה הַקְּזָה, יִהְיֶה צוּם אֲבַחְרֶהוּ-- יוֹם עֲנוֹת אָדָם, נִפְשׁוּ; הִלְכִי פֶאֱגֶמֶן רֵאשׁוּ, וְשָׁק וְאֶפֶר יִצִיעַ-- הִלְזָה תִקְרָא-צוּם, וְיוֹם רָצוֹן לִיהוָה

פסוק ג':

טענת העם : " לְמָה צִמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ, עֵינֵינוּ נִפְשָׁנוּ וְלֹא תִדְעַ..."

אנחנו מקיימים את כל הנדרש מאיתנו בעניין הצומות, מדוע ה' לא נענה לתפילה שלנו?

תשובת הנביא : "...הֵן בְּיוֹם צִמְמֶכֶם תִּמְצְאוּ-חֶפֶץ, וְכָל-עֲצָבֵיכֶם תִּנְגָּשׁוּ"

לצום שלכם אין משמעות, הצום נועד לעורר את האדם לתשובה ולשינוי בהתנהגותו, ואתם ממשכים לחטוא לריב ולפגוע בחלשים.

דעת מקרא : ביום צומכם אתם מתעסקים במציאת חפץ (בחומריות), בהשגת רכוש, והצום שלכם הוא תוצא של התעסקות בעסקים ובממון, ובגלל זה אין לכם זמן לאכול, ולא בגלל מחשבות על המעשים הרעים והרצון לחזור בתשובה.

פסוק ה

” הַכֹּזֵה, יִהְיֶה צוֹם אֲבֹתָהוּ--יּוֹם עֲנוּת אָדָם, נִפְשׁוֹ; הִלְכֵךְ כְּאִגְמוֹן רֹאשׁוֹ, וְשָׁק וְאִפְרַיִץ--הִלְזָה תִקְרָא-צוֹם, וַיּוֹם רְצוֹן לַיהוָה”

הנביא פונה לעם בהצגת שאלה רטורית :

האם יום הצום הוא יום תענית בו האדם מכופף את ראשו כמו קנה שגדל על יד האגס ולובש שק ואפר, כמנהג המתענים?

הצום והתשובה הרצויים

ו הלא זה, צום אבֹתָהוּ--פֶתַח חֲרָצְבוֹת רָשָׁע, הַתֵּר אֲגִדּוֹת מוֹטָה; וְשָׁלַח רְצוּצִים חֲפָשִׁים, וְכָל-מוֹטָה תִנְתְּקוּ. ז. הלא פֶרֶס לָרֵעַב לַחֲמֶךָ, וְעֲנִיִּים מְרוּדִים תְּבִיא בֵּית: כִּי-תִרְאֶה עָרִם וְכִסִּיתוֹ, וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלֵּם

בניגוד למצב הקיים המתואר בפס' ה', בו העם מתענים על ידי חרטה וצער חיזוניים: צום, כיפוף ראש, לבישת שק ואפר.

בפסוקים ו'-ז' מתאר הנביא את הצום הרצוי לפני ה':

- בנוסף לצום יום עֲנוּת אָדָם, נִפְשׁוֹ יש לדאוג לעניים. הלא פֶרֶס לָרֵעַב לַחֲמֶךָ, וְעֲנִיִּים מְרוּדִים תְּבִיא בֵּית
- בנוסף לכיפוף ראש הִלְכֵךְ כְּאִגְמוֹן רֹאשׁוֹ יש לשחרר את העבדים וְשָׁלַח רְצוּצִים חֲפָשִׁים.
- בנוסף ללבישת שק ואפר וְשָׁק וְאִפְרַיִץ- יש לדאוג להלבשת העניים כִּי-תִרְאֶה עָרִם וְכִסִּיתוֹ

הצום נעשה ראוי, כאשר הוא מעורר את האדם לסילוק הרשע דוגמאת המעשים הרעים שמתוארים בפסוק ג'

הן לָרֵיב וּמִצָּח תִּצּוּמוֹ, וּלְהַכּוֹת בְּאֶגְרֹף רָשָׁע

והתנהגות מוסרית כפי שמתואר בפסוקים ו'-ז'.

וְשָׁלַח רְצוּצִים חֲפָשִׁים, וְכָל-מוֹטָה תִנְתְּקוּ. ז. הלא פֶרֶס לָרֵעַב לַחֲמֶךָ, וְעֲנִיִּים מְרוּדִים תְּבִיא בֵּית: כִּי-תִרְאֶה עָרִם וְכִסִּיתוֹ, וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלֵּם

הערה:

בפסוקים ג'-ו' הנביא מסביר לעם שצום ראוי מצריך לסור ממעשים רעים ולהידבק במעשים טובים.

פס' סור מרע	סור מרע-הסבר	פס' עשה טוב	עשה טוב
וְשַׁלַּח רְצוּצִים חֲפָשִׁים	שחרור עבדים	הֲלוֹא פָּרַס לָרֵעִב לְחֶמֶד	עשיית חסד
וְכָל-מוֹטָה תִּנְתְּקוּ	ביטול עיוות הדין	וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלֵּם,	תמיכה בעניים
הֵן לָרִיב וּמִצָּה תִּצּוּמוּ, וְלִהְפוֹת בְּאֲגָרְךָ רָשָׁע	הפסקת המריבות		

השכר שמובטח כאשר יצומו ויתענו בצורה הנכונה

ח אֲזִי יִבְקַע כְּשַׁחַר אֲוֶרֶךְ, וְאֶרְכַּתֶּךָ מִהֲרָה תִצְמַח; וְהִלַּךְ לִפְנֵיךָ צִדְקָה, כְּבוֹד יְהוָה יֵאֱסָפֶךָ. ט אֲזִי תִקְרָא וַיְהִי וַיַּעֲנֶה, תִּשְׁוַע וַיֹּאמֶר הַנְּנִי: אִם-תִּסִּיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה, שְׁלַח אֶצְבַּע וַדְּבַר-אֲוֹן.

פסוק ח':

"אז" – כאשר תעשה את הדברים האמורים בפסוקים הקודמים
יִבְקַע כְּשַׁחַר אֲוֶרֶךְ... " מתוך האפלה (הצרות) יתגלה פתאום אור (ישועה)

פסוק ט:

"אז" – כאשר תעשה את הדברים האמורים בפסוקים הקודמים
תִּקְרָא וַיְהִי וַיַּעֲנֶה... " תתפלל לה' והוא יענה לתפילתך.
ישעיהו חוזר על המילה "אז" בשני הפסוקים, בשביל להדגיש שרק אם יתענו כמו שצריך, אז ה' יושיע אותם וישמע לתפילתם.
"אם-תסיר מתוךך מוטה, שלח אצבע ודבר-און" – אם תפסיק לדבר בפוך דיבור אחד ולרמוז באצבעותיך על דבר אחר (דיבור של אחד בפה ואחד בלב).

תוצאות טובות יותר על המעשים הטובים יותר

י ותפק לרעב נפשך, ונפש נענה תשביע; וזרח בחשך אורך, ואפלתך כצהרים. **יא ונחך יהנה, תמיד**, והשביע בצחצחות נפשך, ועצמתך יחליץ; והיית, כגן רנה, וכמוצא מים, אשר לא-יכזבו מימיו. **יב** ובנו ממך חרבות עולם, מוסדי דור-נדור תקומם; וקרא לך גדר פרך, משבב נתיבות לשבת

פס' י':

– מלבי"ם

בפירושו מסביר כיצד הפעולות הנדרשות **בפסוקים ו-ז**, הן בבחינת מידת הדין, לדאוג לעניים ולא לשעבד את העבדים, וחובה על האדם לנהוג בהן על מנת לקיים חברה מתוקנת על פי רצון ה', לעומת הפעולות המתוארות **בפסוקים ט-יב**, אשר הן פעולות של נדיבות לעניים לפני משורת הדין.

ולכן ההבטחות בפס' י'-יב' גדולות יותר מההבטחות בפס' ח'-ט':

א.

בפסוק ח' הישועה מתוארת כדבר שבא לאט כמו זריחת השמש

יבקע כשחר אורך...

בפסוק י' הישועה מתוארת כדבר שבא בעוצמה ובדרך נס שלפתע בחושך זורח אור.

וזרח בחשך אורך

ב.

בפסוק ט'- ה' יענה רק לאחר שנתענה כמו שצריך.

אז תקרא ויהנה יענה

בפסוק י'- ה' תמיד יהיה בעזרנו גם ללא קשר לתפילה

ונחך יהנה, תמיד

מידה כנגד מידה:

אם הטענה של העם בתחילת הפרק היתה כנגד זה שה' לא נענה להם:

"למה צמנו ולא ראית'

הנביא מציב לפניכם את האפשרות האמיתית לקשר עם הקב"ה.

כגודל המעשה של האדם כך עוצמת הקשר שלו עם הקב"ה:

אם נוהג האדם בעוול וברשעות, הרי שלא יהיה לו קשר עם הקב"ה, והוא לא ייענה לקריאתו.

אם יפעל האדם את הפעולה הטבעית של מניעת רע, יזרח אורו באופן טבעי כמו השחר, וה' יענה לתפילתו.

ויותר מכך, אם יפעל פעולה שהיא מעבר לכך, בנדיבות ליבו, לפני משורת הדין, מתוך רצון לעשות טוב ומאהבת ה', הרי שיזרח אורו במהירות בדרך ייחודית. וה' ילווהו תמיד, עוד בטרם יקראהו האדם.

השוואה בין ישעיהו פרק א' לפרק נח':

בשני הפרקים ישעיהו מבטא את התנגדות ה' למעשים חיצוניים, הוא דורש מהעם תיקון חברתי.

פרק נח'	פרק א'
<p>ג לְמָה צָמַנּוּ וְלֹא רָאִיתָ, עֵינֵינוּ נִפְשָׁנוּ וְלֹא תִדְעַ; הֲנֵן בְּיוֹם צַמְכֶם תִּמְצָאוּ-חֶפֶץ, וְכָל-עֲצָבֵיכֶם תִּנְגְּשׁוּ .</p>	<p>יֵא לְמָה-לִּי רַב-זְבָחֵיכֶם יֹאמֶר יְהוָה, שְׁבַעְתִּי עֲלוֹת אֵילִים וְחֶלֶב מְרִיאִים; וְדָם פְּרִים וְכִבְשִׁים וְעֲתוּדִים, לֹא חִפְצָתִי . יֵב כִּי תִבְאוּ, לְרֵאוֹת פָּנַי--מִי-בִקֵּשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם, רִמַּס חֲצָרִי . יֵג לֹא תוֹסִיפוּ, הִבִּיא מִנְחַת-שׂוֹא--קִטְרֶת תוֹעֵבָה הִיא, לִי; חֲדָשׁ וְשַׁבַּת קָרָא מְקָרָא, לֹא-אוֹכַל אֲוֹן וְעֲצָרָה . יֵד חֲדָשִׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׁנְאָה נִפְשִׁי, הִיוּ עָלַי לְטָרַח; נִלְאִיתִי, נִשְׂא . טוּ וּבִפְרֹשְׁכֶם פְּפִיכֶם, אֲעֵלִים עֵינַי מִכֶּם--גַּם כִּי-תִרְבוּ תִפְלָה, אֵינְנִי שֹׁמֵעַ: יֵדֵיכֶם, דָּמִים מְלֵאוּ .</p>

בפרק א' התיקון החברתי הוא בדרישה לעשות משפט וצדק

בפרק נח' התיקון החברתי הוא בדרישה לצדקה וחסד

פרק נח'	פרק א'
<p>ז הֲלוֹא פָּרַס לְרַעֵב לֶחֶמְךָ, וְעֵינַיִם מְרוּדִים תִּבְיֵא בַּיֵּת: כִּי-תִרְאֶה עָרִם וְכִסִּיתוּ, וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלֵּם .</p> <p>י וְתִפֵּק לְרַעֵב נֶפֶשְׁךָ, וְנִפְשׁ נַעֲנָה תִשָּׁבֵעַ; וְזָרַח בַּחֲשֶׁךְ אוֹרְךָ, וְאַפְלַתְךָ כִּצְהָרִים .</p>	<p>יז לְמַדּוֹ הֵיטֵב דָּרְשׁוּ מִשְׁפָּט, אֲשֶׁרוּ חֲמוּץ; שִׁפְטוּ יְתוּם, רִיבוּ אֶלְמָנָה .</p>

הבטחת שכר גדול לשומרי ומכבדי השבת

יג אִם-תִּשָׁיב מִשַּׁבַּת רְגֵלְךָ, עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בְּיוֹם קִדְשִׁי; וְקִרְאתָ לַשַּׁבָּת עֲנֵג, לְקַדּוֹשׁ יְהוָה מְכַבֵּד, וְכַבְּדָתוּ מַעֲשׂוֹת דְרֹכֶיךָ, מִמְּצוֹא חֲפָצֶיךָ וְדַבַּר דְּבָר. יד אַז, תִּתְעַנֵּג עַל-יְהוָה, וְהִרְפַּבְתִּיךָ, עַל-בְּמוֹתֵי (בְּמַתִּי) אֶרֶץ; וְהֶאֱכַלְתִּיךָ, נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ-- כִּי פִי יְהוָה, דָּבַר.

הערה:

בפסוקים יג-יד' הנביא ישעיהו דורש על מצוות השבת:

סור מרע: "תִּשָׁיב מִשַּׁבַּת רְגֵלְךָ"-- איסור שבות.

"שבות" הוא עקרון הלכתי הידוע בהקשר של שבת, הכולל פעולות שנאסרו על ידי חכמים לבצע בשבת, ושאינן חלק מ"מלאכות שבת או מתולדות ל"ט המלאכות. עקרון זה נסמך לפסוק "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת. דין "שבות" כולל שני סוגי פעולות: כאלו שנאסרו מכיוון שהן דומות למלאכות, וכאלו שנאסרו מחשש שמא העושה אותן יבוא לידי ביצוע אחת מ"מלאכות שבת האסורות.

דוגמאות:

לא לעסוק במסחר,

לא לדבר בשבת על דברים שעוסקים בהם ביום חול

עשה טוב: " וְקִרְאתָ לַשַּׁבָּת עֲנֵג"-- להתענג בשבת עונג גוף ונפש.

"עונג שבת" הוא מצווה מדברי נביאים להתענג בשבת. המצווה כוללת חיוב לאכול ולשתות מאכלים ומשקאות מובחרים בסעודות השבת, וכן להתענג בתענוגי גוף ורוח נוספים. בנוסף כולל מושג זה איסור על צום בשבת.

שאלה:

מה הקשר בין פתיחת הפרק העוסק בצום לבין סוף הפרק העוסק במצוות שבת?

תשובה:

הנביא מלמד את העם שאפשר להתקרב לה' בשתי דרכים מנוגדות : צום ושבת. הצום והשבת הם דרכים להתקרב לה' , הצום מסמל את עבודת ה' מיראה והשבת מבטאת את עבודת ה' מאהבה

הלכות הנלמדות מפסוקים אלו:

א. "וְכַבַּדְתוּ מַעֲשׂוֹת דְרֹכָיִךָ, מִמְצוֹא חֶפְצֶךָ וְדַבַּר דְבָר " .

אסור לאדם לדבר בשבת על עסקיו או על דברים שהוא עושה אותם בימות החול-

ב. " אִם-תָּשִׁיב מִשַּׁבַּת רְגְלֶךָ "

תחום שבת – אסור לאדם לצאת מחוץ לתחום שבת (כ-2000 אמה לכל כיוון ממקום בו האדם עושה את השבת.

ג. " וְכַבַּדְתוּ מַעֲשׂוֹת דְרֹכָיִךָ "

שנתנהג בשבת בשונה מיום חול

ד. " אֲזוּ, תִתְעַנֵּג עַל-יְהוָה "

מצוות עונג שבת

מידה כנגד מידה:

בעבר ראינו שיש מידה כנגד מידה בענישה , בפסוקים אלו אנו רואים מידה כנגד מידה בשכר על מצווה.

אם תקרא לשבת עונג – " וְקִרְאתָ לַשַּׁבָּת עֲנֵג "

תזכה להתענג על ה'- אֲזוּ, תִתְעַנֵּג עַל-יְהוָה "